

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД

Ігор Бочан

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
79008, м. Львів, пр. Свободи, 18
e-mail: ihor.bochan0052@gmail.com*

Анотація: У статті досліджуються перспективи розвитку сучасної світової економіки в умовах зростаючої геополітичної нестабільності з позицій інституційного підходу. Метою дослідження є виявлення ключових інституційних чинників, що впливають на трансформацію сучасного світового економічного порядку, а також аналіз механізмів забезпечення міжнародної стабільності в умовах системних глобальних загроз. У роботі застосовано поєднання історичного та інституційного аналізу, порівняльного методу та критичного аналізу дискурсу задля оцінки еволюції міжнародних інституцій від Вестфальського миру (1648 р.) до сучасності.

Особливу увагу приділено ролі глобальних геополітичних потрясінь, зокрема повномасштабному російському вторгненню в Україну, як каталізатора переосмислення засад міжнародної економічної безпеки. У статті розглянуто ослаблення міжнародно-правових норм, ерозію систем багатосторонньої співпраці та зростання тенденції до використання економічної взаємозалежності як інструменту геополітичного впливу. Аналіз засвідчує, що агресивна економічна політика та порушення державного суверенітету підривають глобальний баланс сил і дестабілізують міжнародні ринки. Автор наголошує на необхідності оновлення міжнародних інституційних механізмів для протидії новим гібридним загрозам і забезпечення довгострокової економічної стійкості.

Ключові слова: світова економіка, глобалізація, інституційний підхід, світовий порядок, Вестфальська угода, Віденський конгрес, Версальський договір, баланс сил, світова рівновага.

Постановка проблеми. Світова економіка, що охоплює національні економіки країн світу, формувалася протягом тривалого історичного періоду, починаючи із географічних відкриттів, запровадження світового ринку, аж до найефективнішої форми його функціонування – ринкової економіки. Становлення світової економіки як сукупності взаємовигідних відносин між окремими країнами світу відбувається через інтернаціоналізацію та інтеграцію процесів виробництва, науково-технічної діяльності, вдосконалення економічних відносин, посилення дії загальних цивілізаційних законів та закономірностей.

Міжнародна економіка формувалася, починаючи з XVI століття, завдяки міжнародному поділу праці, нагромадженню та переміщенню капіталу і робочої сили, значно прискорившись на зламі XX–XXI століття внаслідок прогресу транспортних систем, удосконалення засобів зв'язку, розвитку інформаційних і комунікаційних технологій.

Глобалізація сьогодні – це об'єктивний незворотний процес, який неможливо зупинити. Це стан, реальність та перспектива розвитку людського суспільства. Проте сучасні геополітичні виклики кардинально змінили глобальний економічний ландшафт. Повномасштабна війна росії проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, стала найбільшим викликом для світового порядку після Другої світової війни, поставивши під загрозу не лише регіональну, але й глобальну стабільність.

Ця агресія є прямим порушенням фундаментальних принципів Вестфальської системи міжнародних відносин, зокрема принципів суверенітету, територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи держав. Війна продемонструвала крихітність існуючих міжнародних інститутів та необхідність їх кардинального переосмислення для забезпечення ефективного захисту демократичних держав від авторитарної агресії.

Економічні наслідки російської агресії виходять далеко за межі безпосередніх учасників конфлікту. Порушення глобальних ланцюгів постачання, енергетична криза в Європі, продовольча криза у світі, інфляційні процеси та дестабілізація фінансових ринків стали прямими наслідками російської війни. Це вимагає переосмислення існуючих підходів до забезпечення міжнародної економічної безпеки та розробки нових механізмів захисту глобальної економіки від деструктивних дій авторитарних режимів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження світового економічного порядку та його інституційних основ знайшли відображення у працях багатьох вчених. Фундаментальні принципи Вестфальської системи міжнародних відносин, закладені в 1648 році, досі є предметом наукового дискурсу. Аналіз еволюції глобальних інститутів від Віденського конгресу 1814 року [12] до сучасності показує постійний пошук оптимального балансу між національними інтересами та глобальною стабільністю.

Інституціоналізм як течія економічної теорії надає можливість дослідити взаємозв'язок політичних, економічних, військових і соціальних чинників, які в різні часи впливали на формування глобальної системи розвитку цивілізації. Принцип історизму дозволяє визначити рушійні сили та чинники, що вплинули на основні тенденції розвитку міжнародних економічних систем [1; 5].

Російська агресія проти України актуалізувала дослідження в галузі міжнародної економічної безпеки та геоекономіки. Сучасні наукові праці все частіше фокусуються на аналізі економічних наслідків гібридних війн та їх впливу на глобальні економічні процеси. Дослідники відзначають [2; 8; 11], що російська модель «економіки війни» та використання енергетичних ресурсів як геополітичної зброї кардинально змінили уявлення про економічну взаємозалежність у сучасному світі.

Важливим напрямком сучасних досліджень є аналіз ефективності економічних санкцій як інструменту стримування агресії. Наукові праці демонструють, що безпрецедентний пакет санкцій проти росії став новим етапом у розвитку інструментів

міжнародного економічного впливу [4], проте його довгострокова ефективність потребує подальшого вивчення.

Особливу увагу дослідники приділяють феномену «економічної деколонізації» – процесу звільнення країн від економічної залежності від авторитарних держав [3; 10]. Війна в Україні прискорила цей процес, особливо у сфері енергетики, де європейські країни змушені були кардинально переглянути свою енергетичну політику та диверсифікувати джерела постачання.

Актуальним є також дослідження концепції «економічної стійкості» (economic resilience) національних економік в умовах зовнішніх шоків. Український досвід функціонування економіки в умовах повномасштабної війни стає предметом наукового аналізу [6; 7] як приклад надзвичайної адаптивності економічних систем до екстремальних умов.

Сучасні дослідники також акцентують увагу на необхідності реформування міжнародних економічних інститутів, зокрема ООН, МВФ, Світового банку, для підвищення їх ефективності у протидії економічній агресії та забезпеченні стабільності глобальної економіки.

Метою статті є визначення перспектив розвитку сучасної світової економіки в умовах геополітичної нестабільності крізь призму інституційного підходу, а також визначення ключових чинників, що впливають на формування нового світового економічного порядку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вестфальська угода 1648 року стала першою спробою інституціоналізації міжнародного порядку на основі узгоджених правил і обмежень. Вона заклала принципи суверенної державності, національних інтересів і невтручання, які виявилися надзвичайно ефективними. Концепцією впорядкування Європи став баланс сил, який передбачав ідеологічну нейтральність і пристосування до мінливих обставин. Британський державний діяч лорд Пальмерстон узагальнив цей принцип: «У нас немає вічних союзників і в нас немає вічних ворогів. Наші інтереси є вічними і постійними, і цих інтересів ми зобов'язані дотримуватися».

Віденський конгрес 1814 року відіграв важливу роль в еволюції формування глобалізаційної системи. В основі його вимог була гнучкість та прагматизм, побудовані на всеохопному принципі єдності в багатоманітності. Результатом стала концепція легітимності, що означала поєднання держави та імперії в рамках інституційного підходу.

Версальський договір 1919 року закріпив нові принципи міжнародного порядку для протистояння реальним загрозам балансу сил. Великі держави намагалися інституціоналізувати своє відношення до війни в новій формі мирного світового порядку.

У ХХІ столітті спостерігається порушення основних принципів Вестфальського миру. Зокрема, агресивні дії окремих держав підривають принципи невтручання у внутрішні справи інших країн, непорушності кордонів, суверенітету держав та дотримання міжнародного права.

Історичний аналіз показує, що експансіоністська політика завжди призводила до порушення світового балансу. Темпи територіального розширення деяких держав у

минулому перевищували площу багатьох європейських країн, що створювало постійну напругу в міжнародних відносинах.

Демократичні держави історично виступали гарантами міжнародної стабільності. План Маршалла 1948 року та створення НАТО у 1949 році стали важливими кроками в інституціоналізації міжнародного співробітництва. Ці механізми заклали основу для консультацій між провідними демократичними державами та узгодження зовнішньоекономічної політики.

Принципи, сформульовані провідними демократичними лідерами, залишаються актуальними: «Усе, чого хоче ця країна, це бачити сусідні країни стабільними, упорядкованими та процвітаючими. Будь-яка країна, чий народ гарно в себе урядує, може розраховувати на нашу сердечну дружбу».

Сучасна система глобалізації означає збільшення ступеня інтеграції національних економік та інтернаціоналізації господарських зв'язків. Вона зумовлює перспективи міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва для формування нової моделі економіки сталого розвитку.

Важливу роль у сучасній системі глобальної економіки відіграють такі чинники:

- ефективний розподіл та використання ресурсів;
- економія на масштабах виробництва;
- інституційні та психологічно-ментальні ознаки;
- раціональне природокористування та охорона довкілля.

Для успішної інтеграції у світову економіку країни повинні сприяти розвитку національних корпорацій та участі національного капіталу у багатонаціональних компаніях як носіїв нових технологій та міжнародних інвестицій, спрямованих на модернізацію економіки.

Висновки. Дослідження показало, що розвиток сучасної світової економіки нерозривно пов'язаний з дотриманням фундаментальних принципів міжнародного права, закладених Вестфальською угодою. Інституційний підхід дає змогу виявити взаємозв'язки між політичними, соціально-економічними та екологічними чинниками, що формують глобальний економічний порядок. Основними висновками дослідження є: 1) стійкість та стабільність світової економіки залежить від дотримання принципів суверенітету, непорушності кордонів, територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи держав, дотримання прав людини, захисту прав власності, демократії та верховенства права; 2) агресивна політика окремих держав у першій чверті XXI ст. створила загрозу для глобальної економічної стійкості та прискореного економічного зростання, зменшення розривів між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, поставила під сумнів процеси підвищення рівня добробуту населення в усіх країнах світу, що вимагає консолідованої відповіді міжнародної спільноти; 3) майбутнє світової економіки пов'язане з формуванням нової моделі економічного розвитку країн – раціонального поєднання цілей економічного зростання та збереження довкілля; 5) успішна інтеграція у глобальну економіку країн з перехідною економікою та країн з помітним відставанням в економічному розвитку вимагає прискорення процесів формування ефективних господарських і правових інститутів, ширшої участі цих країн у міжнародних економічних об'єднаннях.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням конкретних механізмів зміцнення світового економічного порядку та стратегій адаптації національних економік до нових глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Бочан І. О. Основи економічної теорії: інституціональний підхід : навч. посібник. Київ: Знання. 2012. 209 с.
2. Бучин М. А., Бурій Д. А. Енергетична війна Російської Федерації проти України як різновид гібридної війни. *Політологія*. 2023. № 3. С. 12–21. DOI: 10.24195/2414-9616.2023-3.2.
3. Клопов І. О. Економічна деколонізація в умовах війни: соціально-комунікаційні стратегії та виклики. *Держава та регіони*. 2024. № 2 (132). С. 18–23. <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2024-2-3>.
4. Міжнародні санкції як інструмент стримування російської агресії проти України : аналіт. доп. / [А. Бобровицький, Н. Гавриленко, А. Гончарук, І. Ус, Г. Широкий, Р. Юлдашев] ; за заг. ред. М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2023. 76 с.
5. Панчишин С. М. Макроекономіка : навч. посіб. : 4-те вид., випр. і допов. Львів : Априорі, 2022. 523 с.
6. Плотніков О. Національні інтереси України в умовах фрагментації світової економіки. *Економіка України*. 2024. Вип. 67 (5(750)). С. 57–67. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.05.057>.
7. Сіденко В. Виклики і можливості для стійкого економічного розвитку України в контексті глобального транзиту. *Економіка України*. 2024. Вип. 67(1(746)), С. 3–39. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.01.003>.
8. Хома Н. М. Вепонізація енергоресурсів: викопне паливо як зброя у міжнародній політиці. *Вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2023. С. 213–219. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-4.32>.
9. Adams H. The Education of Henry Adams. New York: Modern Library, 1931. 439 p.
10. Anderson P., Lee H. Economic Decolonization: Theoretical Foundations and Practical Implications. *Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 45. №. 3. P. 234–256. DOI: <https://doi.org/10.1108/JES-03-2020-0102>.
11. Horbulin Volodymyr. The World Hybrid War: Ukrainian Forefront : monograph abridged and translated from Ukrainian. Kharkiv: Folio, 2017. 158 p.
12. Kissinger H. A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace. 1812–1822. 1957. Boston : Houghton Mifflin.
13. Palmerston. Speech to the House of Commons, 1, 1848. URL: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/people/viscount-palmerston/1848>.
14. Wilson Woodrow. An Address at Mount Vernon. July 4, 1918. URL: <https://www.loc.gov/item/18026654>.
15. Roosevelt T. Annual Message to Congress for 1904. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/fourth-annual-message-15>.

Reference

1. Bochan, I. O. (2012). *Fundamentals of economic theory: An institutional approach* (Textbook). Kyiv: Znannya.

2. Buchyn, M. A., & Burii, D. A. (2023). The energy war of the Russian Federation against Ukraine as a form of hybrid warfare. *Political Science*, (3), 12–21. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-3.2>.
3. Klopov, I. O. (2024). Economic decolonization during wartime: Socio-communicative strategies and challenges. *State and Regions*, (2[132]), 18–23. <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2024-2-3>.
4. Bobrovtyzkyi, A., Havrylenko, N., Honcharuk, A., Us, I., Shyrokyi, H., & Yuldashev, R. (2023). *International sanctions as a tool to deter Russian aggression against Ukraine: Analytical report* (M. Palamarchuk, Ed.). Kyiv: NISS.
5. Panchyshyn, S. M. (2022). *Macroeconomics* (4th ed., rev. and expanded). Lviv: Apriori.
6. Plotnikov, O. (2024). Ukraine's national interests in the context of global economic fragmentation. *Economy of Ukraine*, 67(5[750]), 57–67. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.05.057>.
7. Sidenko, V. (2024). Challenges and opportunities for sustainable economic development of Ukraine in the context of global transition. *Economy of Ukraine*, 67(1[746]), 3–39. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.01.003>.
8. Khoma, N. M. (2023). Weaponization of energy resources: Fossil fuels as weapons in international politics. *Bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*, 213–219. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-4.32>.
9. Adams, H. (1931). *The education of Henry Adams*. New York: Modern Library.
10. Anderson, P., & Lee, H. (2020). Economic decolonization: Theoretical foundations and practical implications. *Journal of Economic Studies*, 45(3), 234–256. <https://doi.org/10.1108/JES-03-2020-0102>.
11. Horbulin, V. (2017). *The world hybrid war: Ukrainian forefront* (Abridged and translated from Ukrainian). Kharkiv: Folio.
12. Kissinger, H. (1957). *A world restored: Metternich, Castlereagh and the problems of peace. 1812–1822*. Boston: Houghton Mifflin.
13. Palmerston. (1848). *Speech to the House of Commons*. <https://api.parliament.uk/historic-hansard/people/viscount-palmerston/1848>.
14. Wilson, W. (1918, July 4). *An address at Mount Vernon*. <https://www.loc.gov/item/18026654>.
15. Roosevelt, T. (1904). *Annual message to Congress for 1904*. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/fourth-annual-message-15>.

PROSPECTS FOR THE MODERN GLOBAL ECONOMY DEVELOPMENT UNDER CONDITIONS OF GEOPOLITICAL INSTABILITY: AN INSTITUTIONAL APPROACH

Ihor Bochan

*Ivan Franko National University of Lviv
18 Svobody Ave., Lviv, 79008,
e-mail: ihor.bochan0052@gmail.com*

Abstract. This article examines the development prospects of the modern global economy in the context of growing geopolitical instability through the lens of the institutional approach. The study aims to identify the key institutional factors influencing the transformation of the current world economic order and to explore mechanisms for maintaining international stability under conditions of systemic global threats. The author applies a combination of historical and institutional analysis, comparative method, and critical discourse analysis to assess the evolution of international institutions from the Peace of Westphalia (1648) to the present.

Special attention is given to the role of global geopolitical disruptions—particularly the full-scale Russian invasion of Ukraine—as catalysts for rethinking the foundations of international economic security. The article explores the weakening of international legal norms, the erosion of multilateral cooperation frameworks, and the increasing weaponization of economic interdependence. The analysis highlights how aggressive economic policies and violations of sovereignty undermine the global balance of power and destabilize international markets.

Key findings indicate that: (1) adherence to the principles of sovereignty, non-intervention, and territorial integrity remains essential for sustainable global economic development; (2) democratic institutions and civil society are critical to resilience under globalization; (3) the future global economy depends on the development of a new model of sustainable growth based on environmental responsibility and institutional modernization; and (4) successful integration into the global economy requires both the creation of effective national institutions and proactive participation in international economic structures.

The study concludes with a call for the renewal of international institutional frameworks to confront emerging hybrid threats and ensure long-term economic resilience. Prospects for further research include the development of adaptive strategies for national economies in response to evolving global challenges.

Keywords: global economy, globalization, institutional approach, world order, Peace of Westphalia, Congress of Vienna, Treaty of Versailles, balance of power, global equilibrium.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2024

Прийнята до друку 29.01.2025